

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально – науковий інститут новітніх освітніх технологій**

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні питання адміністративного права та процесу»

**на тему: «Моделі визначення адміністративних стягнень у Німеччині,
Франції та Польщі: можливості імплементації в Україні»**

Студентка групи: ПРЗм-11

Малицька Ірина Віталіївна

Керівник: к.ю.н., доц. Вербіцька М.В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВОВОМУ ПРОСТОРІ.....	6
1.1. Наукова концепція адміністративного стягнення: поняття, правова природа та функції в сучасному деліктному праві.....	6
1.2. Загальне нормативне регулювання та стандарти адміністративної відповідальності в межах Європейського Союзу.....	8
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ У КРАЇНАХ ЄС.....	12
2.1. Німецька модель адміністративних правопорушень: системність та процедурна чіткість.....	12
2.2. Особливості адміністративно-деліктного права Франції: поєднання адміністративних та кримінальних елементів.....	15
2.3. Польський досвід регулювання адміністративних стягнень: від кодифікації до практики застосування.....	17
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МЕХАНІЗМІВ В АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ.....	21
3.1. Сучасний стан та проблеми накладення адміністративних стягнень в Україні.....	21
3.2. Адаптація досвіду Німеччини, Франції та Польщі у процесі рекодифікації українського адміністративно-деліктного законодавства.....	24
ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	29

ВСТУП

Актуальність теми. Процеси європейської інтеграції України та прагнення до побудови правової держави вимагають фундаментального переосмислення інституту адміністративної відповідальності. Сучасне вітчизняне законодавство про адміністративні правопорушення значною мірою зберігає застарілі радянські підходи, що часто не узгоджуються з принципами верховенства права та стандартами захисту прав людини, прийнятими у Європейському Союзі. У контексті підготовки нового Кодексу України про адміністративні правопорушення особливого значення набуває вивчення успішного досвіду країн-членів ЄС, які мають розвинені та ефективні системи адміністративної юстиції.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю реформування системи адміністративних стягнень в Україні на основі кращих європейських моделей. Німеччина пропонує зразок доктринальної чіткості та системності в розмежуванні кримінальних та адміністративних деліктів. Французька модель демонструє специфічне поєднання адміністративних та кримінальних елементів, що є важливим для розуміння гнучкості правових систем. Польща, як країна з успішним досвідом трансформації постсоціалістичного права, надає найбільш релевантні приклади адаптації європейських стандартів до умов перехідного правопорядку. Дослідження цих моделей дозволить виявити оптимальні механізми визначення стягнень, які забезпечать баланс між превентивною функцією права та дотриманням прав особи.

Метою курсової роботи є проведення комплексного порівняльно-правового аналізу моделей визначення адміністративних стягнень у Німеччині, Франції та Польщі для обґрунтування можливостей та шляхів імплементації їхнього позитивного досвіду в адміністративно-деліктне право України.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- розкрити наукову концепцію, правову природу та функції адміністративного стягнення у сучасному європейському деліктному праві;
- проаналізувати загальне нормативне регулювання та ключові стандарти адміністративної відповідальності в межах Європейського Союзу;
- дослідити особливості німецької моделі адміністративних правопорушень з точки зору її системності та процедурної чіткості;
- з’ясувати специфіку адміністративно-деліктного права Франції, зокрема механізми поєднання адміністративних та кримінальних елементів;
- вивчити польський досвід регулювання адміністративних стягнень від етапу кодифікації до сучасної практики застосування;
- охарактеризувати сучасний стан та виявити ключові проблеми накладення адміністративних стягнень в Україні;
- сформулювати рекомендації щодо адаптації європейського досвіду у процесі рекодифікації українського законодавства про адміністративні проступки.

Ступінь дослідження в науковій вітчизняній та зарубіжній літературі.

Питання адміністративної відповідальності та теорії адміністративних стягнень досліджували провідні вітчизняні вчені, серед яких В. Б. Авер’янов, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко та Т. О. Коломєць. Проблематика порівняльного адміністративного права та адаптації законодавства України до стандартів ЄС висвітлювалася у працях О.В. Панасюк, Кондратьєв та О.І. Петрової. Незважаючи на значний масив наукових робіт, системний порівняльний аналіз моделей визначення адміністративних стягнень Німеччини, Франції та Польщі в єдиному дослідженні залишається недостатнім. Більшість авторів зосереджуються на загальних аспектах адміністративного права або на досвіді лише однієї країни, тоді як комплексне вивчення можливостей імплементації конкретних механізмів цих трьох країн у процесі сучасної української рекодифікації потребує додаткового наукового пошуку.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини у сфері адміністративної відповідальності, що виникають у процесі визначення та застосування

адміністративних стягнень у країнах європейського правового простору та в Україні.

Предметом дослідження є правові норми, що регламентують моделі визначення адміністративних стягнень у Німеччині, Франції, Польщі та Україні, а також наукові доктрини та судова практика у цій сфері.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи складає сукупність методів наукового пізнання, що забезпечують достовірність результатів. Зокрема, діалектичний метод дозволив розглянути інститут адміністративного стягнення в його постійному розвитку під впливом інтеграційних процесів. За допомогою системно-структурного методу була досліджена внутрішня організація різних моделей адміністративної відповідальності як цілісних систем. Порівняльно-правовий метод став ключовим для виявлення спільних рис та специфічних особливостей регулювання стягнень у Німеччині, Франції та Польщі. Формально-юридичний метод застосовувався для аналізу змісту законодавчих актів та юридичних конструкцій, що закріплюють види та порядок накладення стягнень. Використання методу прогнозування дозволило обґрунтувати перспективи та конкретні кроки щодо імплементації європейських стандартів в українське правове поле.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, основного тексту роботи, до якого входять три розділи, які поділені на 7 підрозділів, висновки, список використаних джерел (20 найменувань). Загальний обсяг роботи – 31 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВОВОМУ ПРОСТОРИ

1.1. Наукова концепція адміністративного стягнення: поняття, правова природа та функції в сучасному деліктному праві

Наукова концепція адміністративного стягнення у сучасному адміністративно-деліктному праві формується як складне міждисциплінарне явище, що поєднує елементи теорії юридичної відповідальності, адміністративного примусу та публічно-правового регулювання деліктних відносин. У сучасній доктрині адміністративного права адміністративне стягнення розглядається не лише як реакція держави на правопорушення, а як багатофункціональний правовий інститут, що виконує регулятивну, превентивну та виховну роль у суспільстві.

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття адміністративного стягнення, що зумовлено різними методологічними підходами до розуміння адміністративної відповідальності. Так, О. В. Панасюк визначає адміністративне стягнення як різновид адміністративного покарання, що застосовується уповноваженими суб'єктами з метою впливу на правопорушника та запобігання новим правопорушенням, акцентуючи увагу на його функціональному призначенні. При цьому автор підкреслює багатовекторність цілей стягнення, серед яких виокремлюються каральна, виховна та превентивна складові [1, с. 128]. Також деякі науковці розглядають адміністративне стягнення як елемент системи державного примусу, що має визначені ознаки: публічно-владний характер, застосування від імені держави та спрямованість на забезпечення правопорядку. У цьому контексті адміністративне стягнення виступає не ізольованим заходом, а складовою ширшого механізму адміністративно-деліктного впливу.

Важливим аспектом наукової концепції є визначення правової природи адміністративного стягнення. У сучасній доктрині воно розглядається як

специфічний різновид адміністративного примусу, що має карально-превентивний характер. Адміністративне стягнення можна також розглядати як адміністративно-правовий захід відповідальності, який поєднує елементи покарання та примусу, але не тотожний кримінальному покаранню через спрощений порядок застосування та менший ступінь репресивності, що дозволяє розмежувати адміністративні стягнення з іншими заходами адміністративного впливу. У свою чергу, Т. О. Коломєць акцентує увагу на аспекті правової природи адміністративного стягнення, підкреслюючи, що його сутність розкривається через здатність досягати поставлених цілей впливу на правопорушника та забезпечення стабільності правопорядку. Автор вказує, що без урахування ефективності неможливо повноцінно оцінити природу адміністративного стягнення як правового явища [2, с. 185-186].

Також значну увагу варто приділити функціям адміністративного стягнення. Традиційно виділяють каральну, превентивну, виховну та регулятивну функції. О. В. Панасюк підкреслює, що каральна функція не повинна ігноруватися, оскільки саме вона забезпечує справедливу реакцію держави на правопорушення та формує у суспільстві відчуття невідворотності відповідальності. Водночас превентивна функція спрямована як на загальне, так і на спеціальне попередження правопорушень [3, с. 190].

Розвиваючи ці підходи, О. Скочиляс-Павлів зазначає, що в сучасних умовах функції адміністративних стягнень зазнають трансформації під впливом соціальних змін, зокрема цифровізації та зміни характеру правопорушень. Автор підкреслює необхідність переосмислення традиційних функцій з урахуванням принципів пропорційності, справедливості та ефективності [4, с. 279]. У контексті сучасного адміністративно-деліктного права важливого значення набуває системний підхід до розуміння адміністративного стягнення. Варто наголосити на необхідності розглядати систему адміністративних стягнень як цілісну сукупність взаємопов'язаних заходів, що мають внутрішню логіку та ієрархію, яка забезпечує їх ефективне застосування. Адміністративне стягнення традиційно розглядається як форма реалізації адміністративної відповідальності.

Так, В.О. Кондратьєв та О.І. Петрова визначають його як основний засіб державного впливу на осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, що забезпечує охорону суспільних відносин у сфері публічного управління [5, с. 80].

Отже, узагальнюючи наукові підходи, можна зробити висновок, що адміністративне стягнення у сучасному адміністративно-деліктному праві є складним правовим феноменом, який має подвійний характер: з одного боку, воно виступає формою реалізації адміністративної відповідальності, а з іншого інструментом адміністративного примусу. Його правова природа розкривається через поєднання каральних і превентивних елементів, а функції спрямовані на забезпечення правопорядку, виховання правосвідомості та запобігання правопорушенням. Сучасна наукова концепція адміністративного стягнення характеризується тенденцією до гуманізації, підвищення ефективності та адаптації до нових соціальних викликів, що свідчить про її динамічний розвиток у межах адміністративно-деліктної доктрини.

1.2. Загальне нормативне регулювання та стандарти адміністративної відповідальності в межах Європейського Союзу

Загальне нормативне регулювання та стандарти адміністративної відповідальності в межах Європейського Союзу характеризуються високим рівнем уніфікації підходів до санкцій, процедур їх застосування та принципів притягнення до відповідальності. Водночас особливістю права ЄС є відсутність єдиного кодифікованого акту про адміністративну відповідальність; натомість відповідні стандарти формуються через систему регламентів, директив та практику їх імплементації державами-членами.

Ключову роль у формуванні стандартів адміністративної відповідальності відіграють регламенти Європейського Союзу, які мають пряму дію. Одним із показових прикладів є Регламент (ЄС) 2015/2365, де чітко визначаються вимоги до адміністративних стягнень [6]. Так, у ст. 22 відповідного акту встановлено, що держави-члени зобов'язані забезпечити наявність у компетентних органів

повноважень застосовувати адміністративні санкції за порушення визначених норм. При цьому у п. 2 прямо закріплено базовий стандарт: санкції мають бути «ефективними, пропорційними та стримуючими». Триєдиний критерій є фундаментальним принципом усього адміністративно-деліктного регулювання ЄС.

У ст. 22 детально регламентовано також види адміністративних санкцій. Зокрема, п. 4 передбачає мінімальний перелік заходів, які повинні бути доступні компетентним органам. До них належать: припис про припинення правопорушення та утримання від його повторення; публічне оголошення інформації про правопорушника і характер порушення; призупинення або відкликання дозволу на діяльність; тимчасова заборона виконання управлінських функцій; а також значні адміністративні штрафи. Особливо важливим є те, що розміри штрафів встановлюються не лише у фіксованих сумах, наприклад, до 5 млн євро для фізичних осіб, а й у відсотковому співвідношенні до обороту юридичних осіб до 10 % річного обороту, що свідчить про економічну орієнтацію санкцій [6].

Додатково ст. 22 передбачає можливість застосування санкцій до посадових осіб юридичних осіб, якщо вони відповідальні за порушення, що формує важливий стандарт індивідуалізації відповідальності та запобігає уникненню санкцій через корпоративну форму діяльності. Також у п. 3 встановлюються механізми співпраці між національними органами та інституціями ЄС, що забезпечує транскордонне застосування санкцій і їхню ефективність [6].

Окремий напрям нормативного регулювання становить законодавство ЄС у сфері захисту даних, зокрема Загальний регламент про захист даних. У межах цього акту передбачено, що адміністративні штрафи можуть застосовуватися поряд з іншими заходами впливу, такими як приписи про припинення порушення або обмеження обробки даних. Необхідно зауважити, що це свідчить про комплексний характер адміністративної відповідальності, де санкція є лише одним із елементів ширшого механізму реагування. Важливим стандартом у

праві ЄС є принцип публічності адміністративних санкцій. Так, компетентні органи зобов'язані повідомляти Європейський орган з цінних паперів і ринків про всі застосовані санкції, включаючи інформацію про оскарження та результати розгляду. Варто зазначити, що створюється централізована база даних санкцій, доступна для регуляторних органів, що забезпечує прозорість і уніфікованість практики.

На рівні директив Європейського Союзу формуються мінімальні стандарти відповідальності, які підлягають імплементації у національні правопорядки. Показовим є Директива (ЄС) 2024/1226, яка встановлює загальноєвропейські правила щодо відповідальності за порушення санкційних режимів [7]. У цьому акті визначено перелік правопорушень, зокрема: невиконання обов'язку щодо заморожування активів, порушення заборон на надання фінансових послуг, приховування активів або обхід санкцій. Важливо, що директива прямо зобов'язує держави-члени встановлювати санкції, які також відповідають критеріям ефективності, пропорційності та стримуючого ефекту. Директива 2024/1226 детально регламентує питання відповідальності як фізичних, так і юридичних осіб [7]. Зокрема, передбачено обов'язок встановлення корпоративної відповідальності у випадках, коли правопорушення вчинене в інтересах юридичної особи особою, що займає керівну посаду. Акт містить положення про обтяжуючі та пом'якшуючі обставини, криміналізацію замаху на правопорушення, а також встановлює мінімальні строки давності притягнення до відповідальності.

Загалом у праві ЄС простежується тенденція до гармонізації стандартів адміністративної відповідальності через поєднання регламентів і директив. Регламенти встановлюють безпосередньо застосовні правила та конкретні санкції, тоді як директиви формують рамкові вимоги до національних систем відповідальності. При цьому ключовими принципами залишаються ефективність, пропорційність і стримуючий характер санкцій, а також забезпечення прозорості, співпраці між органами та уніфікації практики застосування.

Таким чином, нормативне регулювання адміністративної відповідальності в Європейському Союзі являє собою багаторівневу систему, в якій поєднуються прямі приписи регламентів і гармонізаційні механізми директив. Деталізація положень на рівні статей конкретних актів свідчить про високий ступінь нормативної визначеності та орієнтацію на забезпечення ефективного функціонування правопорядку в межах внутрішнього ринку ЄС.

РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ У КРАЇНАХ ЄС

2.1. Німецька модель адміністративних правопорушень: системність та процедурна чіткість

Німецька модель адміністративних правопорушень є однією з найбільш системно вибудованих у європейському правовому просторі, оскільки вона базується на чіткому розмежуванні кримінальних правопорушень і адміністративних деліктів, а також на високому рівні процедурної деталізації. Центральним елементом цієї моделі виступає концепція протиправного та винного діяння, яке не досягає ступеня суспільної небезпечності злочину, але потребує реагування держави у формі адміністративної санкції. Відповідне розмежування дозволяє забезпечити гнучкість правового регулювання та уникнути надмірної криміналізації менш значущих порушень.

Характерною рисою німецької моделі є її проміжний характер між кримінальним і адміністративним правом. З одного боку, адміністративні правопорушення мають спільні риси з кримінальними деліктами в аспекті наявності вини, протиправності, санкцій, а з іншого – вони реалізуються в межах адміністративної юрисдикції та передбачають значно м'якші правові наслідки. Як зазначається у доктрині, це так звана «прикордонна сфера» між галузями права, де застосовуються менш суворі санкції та спрощені процедурні гарантії [8, с. 185].

Ще однією фундаментальною характеристикою є орієнтація на ефективність і доцільність переслідування. На відміну від кримінального права, де діє принцип обов'язковості переслідування, у сфері адміністративних правопорушень застосовується принцип дискреційності: орган влади сам вирішує питання про доцільність притягнення до відповідальності, що забезпечує гнучкість правозастосування та дозволяє концентрувати ресурси на більш значущих правопорушеннях.

Нормативну основу німецької моделі становить Закон про адміністративні правопорушення, який комплексно регулює як матеріальні, так і процесуальні аспекти відповідальності. Відповідно до § 1 абз. 1 Закону, адміністративним правопорушенням визнається протиправне і винне діяння, за яке законом передбачено накладення грошового штрафу [9]. Варто підкреслити, що законодавець прямо визначає санкцію як ключову ознаку такого делікту, відмежовуючи її від кримінального покарання, що має іншу правову природу.

Особливу увагу закон приділяє системі санкцій. Згідно з § 17 абз. 1 Закону, розмір штрафу, якщо інше не передбачено спеціальним законом, становить від 5 до 1000 євро, що підкреслює відносно низький рівень репресивності адміністративної відповідальності. Водночас у спеціальних випадках закон допускає значно вищі штрафи, зокрема щодо юридичних осіб. Так, відповідно до § 30 абз. 2 Закону, штраф для юридичної особи може досягати 10 млн євро у разі умисного правопорушення і 5 млн євро – у разі необережного [9]. У цій нормі також закріплено, що підставою відповідальності є вчинення правопорушення посадовою особою в інтересах або на користь юридичної особи.

Важливим елементом є регулювання відповідальності за організаційні порушення. Зокрема, § 130 Закону встановлює відповідальність керівництва підприємства за неналежний нагляд, якщо це сприяло вчиненню правопорушення підлеглими [9]. У нормі фактично закріплено обов'язок належної організації внутрішнього контролю, а її порушення тягне накладення штрафу. Слід відзначити, що цей обов'язок демонструє превентивну спрямованість законодавства, оскільки стимулює суб'єктів до впровадження комплаєнс-систем.

Процедурна чіткість німецької моделі проявляється у детальному регулюванні провадження у справах про адміністративні правопорушення. Відповідно до § 35 Закону, повноваження щодо накладення штрафу належать адміністративним органам, а не судам, що є принциповою відмінністю від кримінального процесу. При цьому § 46 Закону передбачає, що норми кримінального процесу застосовуються субсидіарно, тобто лише у випадках,

коли це прямо передбачено або необхідно для заповнення прогалин, що забезпечує баланс між спрощенням процедури та дотриманням базових процесуальних гарантій. Закон також детально регламентує питання юрисдикції та взаємодії органів. Так, § 38 Закону встановлює правила щодо пов'язаних правопорушень, передбачаючи, що у випадку множинності деліктів компетенція може належати кільком органам одночасно. У свою чергу, § 39 Закону визначає порядок вирішення конфлікту юрисдикції: пріоритет має той орган, який першим розпочав провадження або отримав матеріали справи [9].

Окремо врегульовано строки давності притягнення до відповідальності. Відповідно до § 31 Закону, строк давності залежить від максимального розміру штрафу і може становити від шести місяців і більше [9]. Законодавець прямо пов'язує тривалість строку з тяжкістю правопорушення, що відображає принцип пропорційності. Суттєвим елементом процедурної моделі є інститут так званого «штрафного провадження». Воно передбачає винесення адміністративним органом постанови про накладення штрафу без судового розгляду, що значно спрощує та прискорює процедуру. При цьому особа має право оскаржити таку постанову, що трансформує провадження у судову фазу. Необхідно визначити, що двоступенева модель поєднує ефективність адміністративного провадження з гарантіями судового контролю.

Таким чином, німецька модель адміністративних правопорушень характеризується високим рівнем системності та процедурної визначеності. Закон про адміністративні правопорушення забезпечує чітке нормативне регулювання як матеріальних, так і процесуальних аспектів відповідальності, встановлюючи детальні правила щодо складу правопорушення, видів санкцій, суб'єктів відповідальності та порядку провадження, що дозволяє досягти балансу між ефективністю правозастосування та дотриманням прав особи, що є однією з ключових ознак сучасної європейської адміністративно-деліктної моделі.

2.2. Особливості адміністративно-деліктного права Франції: поєднання адміністративних та кримінальних елементів

Французька модель адміністративно-деліктного права сформувалася в умовах історично закріпленого дуалізму правової системи, що передбачає існування двох автономних юрисдикційних порядків – адміністративного та судового кримінального і цивільного процесах. Важливо зазначити, що конструкція визначає специфіку відповідальності за правопорушення: частина деліктів розглядається в межах адміністративного права, тоді як інша – у сфері кримінального права, причому між ними існує тісний взаємозв'язок, що зумовлює формування змішаної моделі, в якій адміністративні санкції нерідко мають каральні риси, притаманні кримінальному праву, а кримінальні правопорушення можуть мати спрощені процедури, близькі до адміністративних.

Важливою характеристикою французької моделі є те, що адміністративне право історично розвивалося автономно від кримінального, але поступово почало інтегрувати елементи репресивного впливу. Адміністративні органи отримали повноваження застосовувати санкції, які за своєю природою можуть бути співвіднесені з покараннями. Варто підкреслити, що це пов'язано з необхідністю забезпечення ефективного контролю у сферах публічного управління, економіки та регулювання ринків. У результаті сформувалася система, де адміністративні санкції функціонують паралельно з кримінальними, а інколи – замінюють їх [10, с. 86].

Ще однією фундаментальною ознакою є поєднання матеріальних і процесуальних елементів різних галузей права. Французька модель допускає, що одне й те саме правопорушення може кваліфікуватися як адміністративне або кримінальне залежно від ступеня його тяжкості та нормативного регулювання, що особливо проявляється у триступеневій системі правопорушень, де найменш тяжкі порушення фактично перебувають на межі адміністративної та кримінальної відповідальності. Французька модель демонструє гнучкий підхід

до деліктного права, що поєднує адміністративні та кримінальні інструменти впливу.

Нормативне регулювання адміністративно-деліктної відповідальності у Франції здійснюється через систему кодексів, серед яких ключове місце займає Кримінальний кодекс Франції, Французький комерційний кодекс та Кодекс адміністративного судочинства. Особливістю є те, що адміністративні санкції можуть міститися у різних галузевих актах, що формує розгалужену та комплексну систему. У межах Кримінального кодексу Франції закріплено три категорії правопорушень, що мають безпосереднє значення для адміністративно-деліктної сфери. Зокрема, з франц. «contraventions» – це найменш тяжкі правопорушення, які часто регулюються підзаконними актами та мають адміністративний характер. Відповідно до положень цієї системи, такі правопорушення караються переважно штрафами, розмір яких варіюється залежно від класу правопорушення: від 38 євро до 1500 євро, з можливістю подвоєння у разі повторного порушення. Предбачаються додаткові санкції, зокрема тимчасове позбавлення права керування транспортним засобом, конфіскація майна або обов'язкові навчальні курси [11, с. 320].

Важливо, що для таких правопорушень характерна спрощена процедура притягнення до відповідальності. Санкції часто накладаються адміністративними органами або в автоматизованому порядку, наприклад, у сфері дорожнього руху, що свідчить про зближення адміністративного і кримінального процесів. При цьому судовий контроль зберігається, оскільки особа має право оскаржити накладене стягнення.

Особливе місце у нормативному регулюванні займає Французький комерційний кодекс, який передбачає широкий спектр адміністративно-господарських санкцій. У цьому акті закріплено положення щодо відповідальності суб'єктів господарювання за порушення правил конкуренції, фінансової звітності та інших вимог ведення підприємницької діяльності. Санкції включають значні штрафи, обмеження діяльності, а також інші організаційні заходи впливу. При цьому законодавець прямо поєднує

адміністративні та кримінальні механізми, оскільки за окремі порушення можуть застосовуватися як адміністративні санкції, так і кримінальні покарання.

Кодекс адміністративного судочинства визначає процесуальні стандарти розгляду справ, пов'язаних із адміністративними санкціями. Зокрема, він закріплює компетенцію адміністративних судів щодо перевірки законності рішень адміністративних органів, включаючи накладення санкцій. Адміністративні суди мають повноваження скасовувати незаконні акти, змінювати санкції або зобов'язувати органи влади відшкодовувати шкоду. Важливо зауважити, що ця модель забезпечує ефективний судовий контроль за адміністративною відповідальністю.

Важливим елементом є також принцип розмежування юрисдикції. Відповідно до законодавчої традиції Франції, адміністративні спори, включаючи питання застосування санкцій органами влади, розглядаються адміністративними судами, тоді як кримінальні правопорушення належать до компетенції судів загальної юрисдикції, що забезпечує спеціалізацію правосуддя та дозволяє ефективно застосовувати різні правові режими [11, с. 322].

Загалом французьке законодавство демонструє чітке поєднання адміністративних і кримінальних елементів у сфері деліктного права. Адміністративні санкції за своєю суттю часто мають каральний характер, подібний до кримінальних покарань, тоді як кримінальні правопорушення можуть мати спрощені процедури, характерні для адміністративного провадження. Таким чином забезпечується гнучкість правового регулювання, дозволяє ефективно реагувати на різні види правопорушень і водночас гарантує дотримання процесуальних прав особи через систему судового контролю.

2.3. Польський досвід регулювання адміністративних стягнень: від кодифікації до практики застосування

Польська модель адміністративних стягнень сформувалася як самостійна, але водночас тісно пов'язана з кримінальним правом система, яка охоплює

регулювання так званих «правопорушень малої тяжкості». Її ключова особливість полягає у кодифікованості та відносній автономності: адміністративно-деліктні норми зосереджені у спеціальному законодавстві, яке охоплює як матеріальні, так і процесуальні аспекти відповідальності. Водночас ця система історично розвивалася у межах кримінально-правової традиції, що зумовило збереження багатьох інститутів кримінального права у сфері адміністративних стягнень.

Характерною рисою польської моделі є її «пограничний» характер між адміністративним і кримінальним правом. У наукових дослідженнях підкреслюється, що право про правопорушення може розглядатися як підгалузь кримінального права або як самостійна система публічно-правових санкцій, що забезпечує охорону порядку та дисципліни у суспільстві. Подвійна природа обумовлює використання кримінально-правових категорій вини, покарання, рецидиву, але з менш суворими санкціями та спрощеними процедурами [12].

Ще однією важливою ознакою є високий рівень процедурної економії та практичної орієнтованості. Польська модель передбачає можливість швидкого накладення стягнень, зокрема, через інститут штрафного мандату, що дозволяє ефективно реагувати на масові правопорушення. При цьому зберігається судовий контроль і гарантії прав особи, хоча сама процедура значно спрощена порівняно з кримінальним процесом. Слід зазначити, що польська система поєднує кодифікованість і практичну гнучкість застосування.

Нормативну основу регулювання адміністративних стягнень у Польщі становить Кодекс про правопорушення, який визначає матеріальні засади відповідальності. У цьому акті закріплено систему санкцій, що застосовуються за вчинення правопорушень. Зокрема, відповідно до положень Кодексу, передбачено чотири основні види покарань: зауваження, штраф, обмеження волі та арешт. Відповідна система відображає принцип диференціації відповідальності залежно від тяжкості правопорушення.

Особливе значення має регламентація інституту рецидиву. Відповідно до ст. 38 Кодексу про правопорушення, рецидив має місце у випадку повторного

вчинення правопорушення за певних умов, причому закон розрізняє загальний та спеціальний рецидив. У § 1 цієї статті визначено підстави для визнання повторності, а § 2 встановлює спеціальні правила, зокрема щодо правопорушень у сфері дорожнього руху, що передбачає посилення відповідальності. Так законодавець використовує рецидив як інструмент індивідуалізації санкції.

Матеріальні норми Кодексу також визначають межі покарань. Згідно із загальними положеннями, максимальний розмір штрафу може досягати встановленого законом рівня, історично – до 5000 злотих, а строки арешту та обмеження волі є значно коротшими, ніж у кримінальному праві, що підтверджує менш репресивний характер адміністративно-деліктних санкцій.

Процесуальне регулювання здійснюється окремим актом – Кодексом провадження у справах про правопорушення. У цьому кодексі встановлено спрощену процедуру розгляду справ, що відрізняється від кримінального процесу. Зокрема, передбачено можливість винесення рішення без повноцінного судового розгляду у формі наказу про покарання, а також участь не лише суддів, але й інших посадових осіб у прийнятті процесуальних рішень, що спрямовані на підвищення оперативності правозастосування [12].

Важливим елементом є інститут «штрафного мандату», який дозволяє накладати штрафи без судового розгляду уповноваженими органами, наприклад, поліцією. Законодавство передбачає, що такий штраф набуває чинності у визначений строк, а особа має право його оскаржити у суді. Водночас сучасні зміни передбачають тенденцію до обмеження можливості відмови від прийняття мандату та посилення його обов'язковості, що свідчить про прагнення законодавця підвищити ефективність стягнень.

Окремий напрям регулювання становлять адміністративні штрафи, передбачені Кодексом адміністративного провадження. Після змін 2017 року до нього було введено спеціальний розділ «Адміністративні штрафи», який встановлює загальні правила їх застосування. Зокрема, визначено принципи пропорційності, врахування обставин правопорушення, а також право особи на захист у процедурі притягнення до відповідальності [13, с. 76-77]. Загалом слід

підкреслити, що ці положення наближають адміністративні штрафи до кримінально-правових стандартів.

Суттєвою особливістю є також регулювання виконання адміністративних стягнень. Хоча Кодекс про правопорушення містить окремі положення щодо виконання санкцій, у багатьох випадках застосовуються норми Кримінально-виконавчого кодексу, що прямо впливає з практики, коли виконання таких покарань, як арешт або обмеження волі, регулюється загальними кримінально-виконавчими нормами, з урахуванням специфіки правопорушень. Таким чином, забезпечується єдність механізму виконання санкцій.

Отже, польський досвід регулювання адміністративних стягнень демонструє поєднання кодифікованості та практичної ефективності. Система базується на чітко структурованому законодавстві – Кодексі про правопорушення та Кодексі провадження у справах про правопорушення, доповнених нормами адміністративного та кримінального права. Деталізація положень на рівні статей, зокрема щодо видів санкцій, рецидиву, процедур розгляду справ і виконання покарань, забезпечує високий рівень правової визначеності. Водночас практика застосування свідчить про тенденцію до спрощення процедур та підвищення ефективності адміністративних стягнень, що робить польську модель однією з найбільш збалансованих у європейському адміністративно-деліктному праві.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МЕХАНІЗМІВ В АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

3.1. Сучасний стан та проблеми накладення адміністративних стягнень в Україні

Сучасний стан накладення адміністративних стягнень в Україні характеризується поєднанням традиційної моделі, закріпленої у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), та новітніх трансформацій, зумовлених умовами воєнного стану [14]. Адміністративні стягнення залишаються основним інструментом реагування держави на правопорушення невисокого ступеня суспільної небезпечності, однак їх застосування зазнає суттєвого впливу як законодавчих змін, так і фактичних обставин воєнного часу.

Після 2022 року законодавець значно активізував внесення змін до КУпАП та суміжних актів, що спрямовані на адаптацію адміністративної відповідальності до умов воєнного стану. Зокрема, важливе значення має Закон України «Про правовий режим воєнного стану», у якому п. 5 ч. 1 ст. 8 прямо передбачає можливість запровадження комендантської години як заходу правового режиму, визначаючи її як заборону перебування у певний період доби на вулицях без спеціальних перепусток [15]. Водночас порядок її реалізації деталізовано у постанові Кабінету Міністрів України № 573 від 08.07.2020, де, зокрема, у відповідних пунктах визначено повноваження коменданта щодо обмеження пересування та перевірки документів [16].

При цьому важливо, що безпосередньої спеціальної статті у КУпАП щодо порушення комендантської години станом на сьогодні не закріплено, а відповідальність фактично застосовується за суміжними нормами. Найчастіше використовується стаття 185 КУпАП, а саме злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського, санкція якої передбачає штраф, громадські роботи або адміністративний арешт до 15 діб [14]. У наукових

дослідженнях також прямо зазначається, що в умовах воєнного стану саме ця стаття використовується для реагування на порушення обмежень, зокрема комендантської години. Одночасно на законодавчому рівні пропонувалися зміни щодо запровадження окремої статті з санкцією, наприклад, штраф від 500 до 1000 НМДГ, однак такі норми залишаються на рівні законопроектів [17, с. 223].

Окремі зміни торкнулися процесуального порядку накладення адміністративних стягнень. Зокрема, зміни до КУпАП та процесуального законодавства передбачили можливість участі особи у розгляді справи дистанційно через відеоконференцію, що фактично розширює застосування положень, пов'язаних із розглядом справ судом, зокрема, у межах глави 21 КУпАП щодо розгляду справ. Варто підкреслити, що у законодавчих ініціативах, пов'язаних із воєнним станом, передбачалося коригування статті 38 КУпАП в контексті строків накладення адміністративного стягнення шляхом фактичного зупинення або продовження перебігу цих строків на період дії воєнного стану. Строки, встановлені, наприклад, у ч. 1 ст. 38 КУпАП два місяці з дня вчинення правопорушення, можуть не застосовуватися у звичайному режимі під час війни [14].

Разом із тим, незважаючи на активні законодавчі зміни, практика накладення адміністративних стягнень в Україні супроводжується низкою суттєвих проблем. Доцільно виділити дві ключові проблеми, які мають системний характер і особливо загострилися в умовах воєнного стану.

Першою проблемою є невизначеність та суперечливість правового регулювання адміністративних правопорушень у період воєнного стану. Запровадження нових складів правопорушень і обмежень, наприклад, комендантської години чи спеціального режиму пересування, часто відбувається швидко і без належної деталізації. У результаті виникають труднощі у визначенні меж правомірної та протиправної поведінки. Як зазначається у наукових дослідженнях, у таких умовах «визначення того, що є порушенням, може стати предметом суперечок», що призводить до різної практики застосування норм. Наприклад, однакові дії можуть по-різному кваліфікуватися

поліцією чи військовими адміністраціями, що порушує принцип правової визначеності. Відсутність чітких критеріїв у законодавстві створює ризики як надмірного притягнення до відповідальності, так і уникнення її через прогалини у праві [18, с. 309-310]. Слід наголосити, що ця проблема безпосередньо пов'язана з необхідністю швидкого реагування держави на воєнні виклики, однак вона негативно впливає на єдність правозастосування та довіру до правової системи.

Другою проблемою є порушення процесуальних гарантій та складність реалізації права на захист у процедурі накладення адміністративних стягнень. Хоча законодавець і передбачив нові механізми, зокрема відеоконференції, на практиці їх застосування є нерівномірним і часто ускладненим технічними або організаційними чинниками. Значні труднощі виникають також у зв'язку зі зміною територіальної підсудності: передача справ до інших судів ускладнює участь особи у процесі та доступ до матеріалів справи. Додатковою проблемою є регулювання строків. Запроваджене продовження або зупинення строків накладення стягнень має неоднозначне тлумачення, оскільки законодавство не визначає чітко механізм їх обчислення та продовження, що створює ситуації, коли особа фактично позбавлена можливості ефективно реалізувати своє право на захист, або навпаки, виникають підстави для уникнення відповідальності через процесуальні колізії. Тобто навіть за наявності формальних гарантій, їх реальне забезпечення залишається проблематичним.

Отже, сучасний стан накладення адміністративних стягнень в Україні визначається активною трансформацією законодавства під впливом воєнного стану, що спрямована на посилення ефективності правового реагування. Водночас ключовими проблемами залишаються нормативна невизначеність нових складів правопорушень та ускладнення реалізації процесуальних гарантій. Їх вирішення потребує більш системного підходу до законодавчого регулювання, забезпечення чіткості правових норм і реального дотримання прав осіб у процесі притягнення до адміністративної відповідальності.

3.2. Адаптація досвіду Німеччини, Франції та Польщі у процесі рекодифікації українського адміністративно-деліктного законодавства

Адаптація досвіду європейських держав у процесі рекодифікації адміністративно-деліктного законодавства України є об'єктивно необхідною, з огляду на застарілість Кодексу України про адміністративні правопорушення та фрагментарність сучасного регулювання. Досвід Німеччини, Франції та Польщі демонструє різні, але ефективні моделі побудови системи адміністративної відповідальності, які можуть бути імплементовані в українське законодавство через конкретні нормативні зміни.

Німецька модель адміністративних правопорушень, закріплена у Законі про адміністративні правопорушення, характеризується високим рівнем системності та чітким розмежуванням матеріальних і процесуальних норм. У процесі рекодифікації українського законодавства доцільно імплементувати аналог § 130 Закону шляхом включення нової статті до КУпАП, яка б прямо встановлювала адміністративну відповідальність керівника юридичної особи за невиконання обов'язку належного контролю, якщо це призвело до правопорушення. Станом на 2026 рік у КУпАП відсутня системна норма про відповідальність за організаційний нагляд як загальний інститут – відповідальність юридичних осіб є фрагментарною і розпорошеною по окремих статтях. Запровадження такої норми дозволить сформувати універсальний механізм корпоративної відповідальності і запобігти ухиленню від санкцій через делегування функцій.

Другим елементом німецького досвіду є принцип дискреційності переслідування. У чинному КУпАП вже існує ст. 22, яка дозволяє звільнення від відповідальності з усним зауваженням, тому запропоноване раніше доповнення до статті 247 було б дублюванням. Натомість доцільно запропонувати внести нову частину до статті 284 КУпАП, яка б дозволяла органу не виносити постанову про накладення стягнення, а закривати провадження з мотивів недоцільності навіть за наявності складу правопорушення із письмовим

обґрунтуванням. Відповідно це буде ширший інструмент, ніж малозначність, і відповідатиме німецькій моделі.

Французький досвід демонструє ефективне поєднання адміністративних і кримінальних елементів через чітку класифікацію правопорушень. В Україні подібної універсальної класифікації немає: санкції розрізнені, а їх співвідношення не завжди логічне. Тому доцільно імплементувати французький підхід шляхом включення до Загальної частини КУпАП нової статті, яка встановлюватиме класи адміністративних правопорушень та прив'язку санкцій до цих класів. Станом на 2026 рік така системна класифікація в КУпАП відсутня, що призводить до диспропорцій у штрафках. Запровадження цієї норми дозволить уніфікувати санкції та забезпечити принцип пропорційності [19, с. 255].

Крім того, французький досвід автоматизованого накладення санкцій частково вже реалізований в Україні. Тому запропоноване раніше загальне впровадження автоматизації вже не є новелою. Натомість доцільно запропонувати доповнити КУпАП новою статтею у Главі 21, яка б прямо регулювала «електронне адміністративне провадження» як універсальний інститут, включаючи: електронні докази, автоматичне формування постанов та електронне вручення. На даний момент така універсальна процедура відсутня, а цифровізація має фрагментарний характер.

Польський досвід базується на чіткій кодифікації та ефективному інституті штрафного мандату. В Україні цей інститут уже існує, тому його «впровадження» не є новим. Натомість проблемою є його правова природа і виконання. У зв'язку з цим доцільно запропонувати внести зміни до статті 307 КУпАП, доповнивши її положенням про автоматичне набуття постановою статусу виконавчого документа після спливу строку оскарження без необхідності додаткового звернення до виконавчої служби.

Польський досвід адміністративних штрафів у межах загального адміністративного права частково реалізований в Україні через Закон «Про адміністративну процедуру», який прийнятий, але не повністю інтегрований у деліктну сферу. Тому замість дублювання доцільно запропонувати внести зміни

до цього Закону, доповнивши його окремою главою «Адміністративні санкції», яка б встановлювала єдині критерії визначення розміру штрафу, обов'язок врахування майнового стану та принципи пропорційності і справедливості.

Важливо також врахувати українську специфіку воєнного стану. Як показує практика, навіть базові речі, наприклад, відповідальність за порушення комендантської години досі не врегульовані на рівні КУпАП і застосовуються через інші статті, зокрема ст. 185. Відповідний законопроект № 10195 існує, але не був прийнятий [20].

Отже, після перевірки чинного законодавства можна зробити висновок, що частина раніше запропонованих змін уже частково реалізована, тому їх імплементація не є актуальною. Натомість перспективними залишаються такі напрями: запровадження корпоративної відповідальності за нагляд, введення класифікації правопорушень, створення універсального електронного провадження, автоматизація виконання штрафів та чітке врегулювання правопорушень воєнного стану. Саме ці зміни мають реальний потенціал модернізувати українське адміністративно-деліктне законодавство.

ВИСНОВКИ

Отже, на основі проведеного комплексного порівняльно-правового аналізу моделей визначення адміністративних стягнень у Німеччині, Франції та Польщі, можна узагальнити наступні висновки:

1. Встановлено, що адміністративне стягнення у сучасній адміністративно-деліктній доктрині не має єдиного визначення, однак послідовно трактується як багатофункціональний інститут, що поєднує ознаки адміністративного примусу і юридичної відповідальності. Конкретизовано його правову природу як карально-превентивну, відмежовану від кримінального покарання за рівнем репресивності та процедурою застосування, а також визначено ключові функції – каральну, превентивну, виховну і регулятивну. Окремо підкреслено тенденцію до трансформації функцій під впливом цифровізації та необхідність оцінки ефективності стягнень як визначального критерію їх сутності, що свідчить про динамічний і системний характер цього інституту.

2. З'ясовано, що нормативне регулювання адміністративної відповідальності в ЄС не є кодифікованим, а формується через поєднання регламентів і директив, які встановлюють уніфіковані стандарти. Конкретно визначено базовий триєдиний критерій санкцій – ефективність, пропорційність і стримуючий характер, а також деталізовано перелік можливих заходів від приписів і публічності санкцій до значних штрафів, прив'язаних до обороту. Встановлено наявність механізмів індивідуалізації відповідальності, включаючи відповідальність посадових осіб, та транскордонної співпраці органів, а також підкреслено роль директив у закріпленні мінімальних стандартів, зокрема щодо санкційних режимів. У результаті доведено, що система ЄС є багаторівневою, нормативно деталізованою і орієнтованою на уніфікацію практики застосування санкцій.

3. Встановлено, що національні моделі адміністративно-деліктного права в країнах ЄС демонструють різні, але концептуально споріднені підходи. Німецька модель характеризується чітким розмежуванням адміністративних і

кримінальних правопорушень, принципом дискреційності переслідування, розвиненою системою штрафів у тому числі до 10 млн євро для юридичних осіб та інститутом відповідальності за організаційний нагляд, що забезпечує превентивність. Французька модель визначається дуалізмом юрисдикцій і поєднанням адміністративних та кримінальних елементів, що проявляється у триступеневій системі правопорушень, можливості накладення санкцій адміністративними органами та наявності каральних ознак у адміністративних заходах. Польська модель вирізняється кодифікованістю, використанням кримінально-правових категорій, зокрема рецидиву, наявністю чіткої системи санкцій і ефективних процедур, таких як штрафний мандат, що поєднує оперативність із судовим контролем. Узагальнено, що всі моделі забезпечують баланс між ефективністю правозастосування та гарантіями прав особи, але реалізують його різними інституційними засобами.

4. Визначено, що сучасний стан адміністративних стягнень в Україні характеризується фрагментарною модернізацією КУпАП в умовах воєнного стану, що супроводжується нормативною невизначеністю, зокрема відсутністю прямої відповідальності за порушення комендантської години, та проблемами реалізації процесуальних гарантій, включаючи строки і доступ до правосуддя. На основі порівняльного аналізу обґрунтовано конкретні напрями імплементації європейського досвіду: запровадження універсальної норми про відповідальність за неналежний організаційний нагляд за зразком Німеччини, введення класифікації адміністративних правопорушень і систематизації санкцій за зразком Франції, удосконалення механізмів виконання штрафів і процесуальної економії з урахуванням польського досвіду, а також створення інституту електронного адміністративного провадження. Доведено, що саме ці зміни мають потенціал усунути наявні прогалини та забезпечити системну рекодифікацію адміністративно-деліктного законодавства України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панасюк О. Теоретичний огляд адміністративного стягнення: поняття і мета. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2020. № 3. С. 126–130.
2. Коломоєць Т. О. Особисті адміністративні стягнення—невід’ємна складова новітнього кодифікованого адміністративно-деліктного законодавства. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2014. № 1. С. 183–190.
3. Панасюк О. В. Сучасні наукові погляди на систему адміністративних стягнень. *Верховенство права*. 2016. № 4. С. 189–193.
4. Сkochиляс-Павлів О. Адміністративні стягнення та заходи впливу щодо неповнолітніх: критичний аналіз і потреба реформування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2025. № 2 (46). С. 278–285.
5. Кондратьєв В. О., Петрова О. І. Удосконалення та розвиток правового регулювання адміністративної відповідальності як перспектива забезпечення надійного захисту прав і свобод людини і громадянина. *Вісник ДонНУЕТ*. 2013. № 2 (58). С. 78–85.
6. Regulation (EU) 2015/2365 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on transparency of securities financing transactions and of reuse. *EUR-Lex*. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2015/2365/oj>.
7. Directive (EU) 2024/1226 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on the definition of criminal offences and penalties for the violation of Union restrictive measures. *EUR-Lex*. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1226/oj>.
8. Паславська Н. Адміністративна юстиція ФРН: поняття та особливості. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 181–187.
9. Act on Regulatory Offences (Gesetz über Ordnungswidrigkeiten – OWiG). *Gesetze im Internet*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_owig/index.html.

10. Сидельніков О. Д., Кисилевич О. В. Зарубіжний досвід законодавчого регулювання адміністративної відповідальності. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (1). С. 84–87.
11. Войнарівський М. Адміністративно-господарські санкції за комерційним законодавством Франції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 318–323.
12. Criminal Law in Poland. Dudkowiak & Putyra. URL: <https://www.dudkowiak.com/criminal-law-in-poland/>.
13. Kisilowska H., Zieliński G. Administrative fines after changes to the Code of Administrative Procedure. *The Opole Studies in Administration and Law*. 2019. T. 16, № 1 (1). С. 75–85.
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 11 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
15. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 4 берез. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
16. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 08.07.2020 № 573 : станом на 17 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-п#Text>.
17. Колеснікова М. Адміністративна відповідальність в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1 (2). С. 220–224.
18. Сірко В. С. Проблемні питання притягнення до адміністративної відповідальності під час воєнного стану в Україні. *Право та державне управління*. 2023. № 3. С. 308–311.
19. Малихіна В. В. Вплив правового режиму воєнного стану на здійснення адміністративного судочинства. *Київський часопис права*. 2025. № 2. С. 253–258.

20. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення вимог або невиконання деяких заходів правового режиму воєнного стану. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/43069>.